

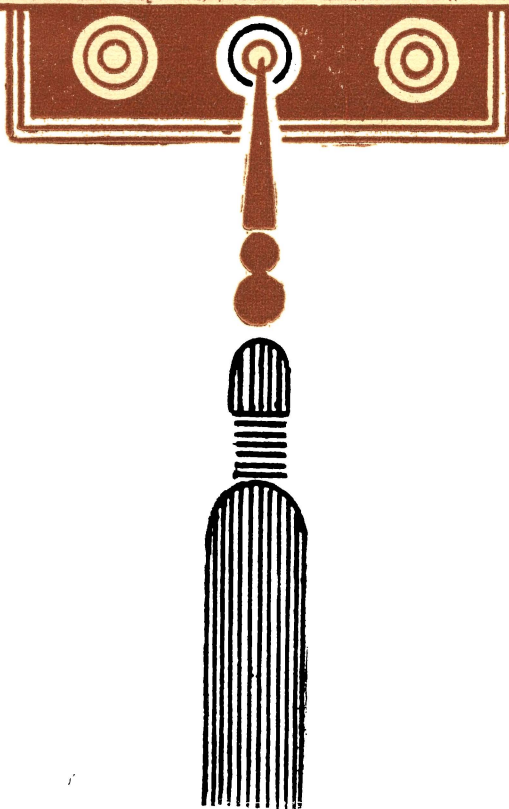
С(Калм)
А 724
52 988

91 +

ХАЛЬМГ КЕЛ, ЛИТЕРАТУР, ТУУЖ НОМАР ЖИНЖЛГЧ ИНСТИТУТ

ХАЛЬМГ
ПОЭЗИН
АНТОЛОГ

✓
ХАЛЬМГ ГОСИЗДАТ
ЭЛСТ—1962

ОНЧХАН ЖИРЬЛ

XIV.

Көк теңгсин телтрэс
Күрхэр седэд һарсн,
Көгшн буурл Ижлэс
Көргән тәнэд зөрсн,

Торһуд хар ястнр
Темән мөрән амрахар,
Халтр царңгар буусн
Харухс нутгин өөр,

Утт худгиг бүтәһэд
Ута һарһад ниргв.
Ардк Тавн толһаднь
Алвт-нутгарн жирһв.

Эн церг хурсн
Эн цаһан хаанур,
Наполеон түүнүр зөрсн
Нертө ик дээнүр,
Негөн үзлдж цоклдад
Нутган харсхар мордла.
Хурдн мөрдөн тавлад
Хазараснь сөөж сеердлэ.

Олн нойд цуһар
Отган эргж делдлэ.
Мөрн холта Церг
Мана Жирһл белдлэ.

Харухс Тавн толһа
Холас өрүнднь мануртла,
Күмнь нүдн күрхэр
Көкрж сунад кевтлэ.

Эн дүнглэнь күнкнэд
Экрүлж аһарнь нигтрлэ,
Хамрар дамжж чеежд
Хаһнаж тер күрлэ.

Нарн үдүр өөрдэд
Халу немж мандлла.
Күүкдтэ тоһруднь донһдад
Көк цандгур ширдлэ.

Ээлэ шовуд деер
Эргэд шүүрлдэд наадла.
Хурсн церг дор
Харлад бас үзгдлэ.

Хальмгин нойд зээснүднь
Хурад бас ирцхэж.
Эрднь, Түмн хойрнь
Эдн дотр бээж.

Олн нойд көөрэд
Отг-нутган мактлдла.
Нег-негнэсн сээрхлдэд
Нер-туран дуудлдла.

Эднэ дээринь хатхж
Эрцкэ Жирһл өөрдлэ.
Модн шатриг атхж
Марһж наадхар баралхла.

Ирж баралхсна хөөн
Ичр хату болв,
Нежэдэр ирж сууж
Нойдуд сүүрэн сольв.

Тавн зурһан баһ
Теркэ нойдуд шүүрлдэд,

Ташулж, чичүлж оркад
Түмн, Эрднь хойрт

Һундл өргж одад.
Һаца хээж келв:
Хар улсин нүүрт
Хорсхсн Жирһлд өөлв...

* * *

Энгдэн цуһар босад
Эврэ залуснь өтрлв,
Мөрн көлгән авад
Мел делгү тохв.

Түүнэ дарунь церг
Тасрл уга цувв.
Хурж дакн зерглэд
Хотаж сээхн йовв.

Цааран мел девшэд
Церг кесгт одв.
Көлгднь муурч көшэд
Көвүд дэвүрт цодв.

Жирһлин һарһсн дун
Жирһл хээж кедв,
Орсин тег үүнэ
Ончта айстнь бахтв...

XV.

Орс үүмж хурад
Отгурн дэврхлэ хордсн,
Үрглжэр сөрж һарад
Үзүр угаһар мордсн,

Дээсрхг зерлг пранцузла
Дэврлдэд өмнэснь сөрлдв,
Баатр үүнэ күчнлэ
Бэрлдхэр ирж аралдв.

Орсин ик орнд
Олн келн бээнэ.
Тедн жирһлин дурнд
Түүмр болсн дээнэ

Дунднь бас йовж
Дөрө ишклж чавчлдв.
Бууһин ам долаж
Бонопарт чонла халдв.

Хур болсн мөндрэр
Хальмг чигн орв,
Нег цаһан өндрүр
Ниргж цергнь күрв.

Тер аэмшгтэ
 бээдллэ хамдан
 Туурсн Өрөсөн
 энкр дээч
 Кутузов, үнтэ
 олн мандан,
 Көөһэд хортиг
 һарснь сонсгдж.

Аль бишэс
 ирэд хортиг
 Эврхсн чидлэр
 тигэд цокв.
 Элэ мөгдг
 чон Бонопард
 Ээсн бээдлэр
 цэргэн окв.

Бонопард ухан уга
 Бээрн оран темцж,
 Цэргнь үзг уга
 Цувж хэрү зулж.

Күүнь цогцар тэрэд
 Көдэ, хаалһ будв,
 Киитнлэ харһж даарад
 Кесгнь көлдэд одв.

Алдр мана һазр
 Амулң хуучарн үлдв.
 Эңгдэн ик зөөр
 Эврэ жирһлэрн көдлв.

XVI.

Хавр хэрү эргэд,
 Хуучн цасан девтэв.
 Харлж һазр сергэд
 Хаһлж ноһан бултав.

Өргн тег кеерэд
 Өндр толһасан бардмнв,
 Күчтэ нарна чирэд
 Көк царң инэв.

Минь иим цагла
 Манахс нутгурн зөрв.
 Хавран тэнүлсн тееглэ
 Халун седклэр харһв.

Өвөрц үнрнь күңкнэд
 Хамрин таал тавлдг,
 Өндглх шовуднь донһдад
 Хаврин дүүрэ авлдг,

Тег өмнк кевэрн
 Тав сээхн тарһн,
 Деернь һарсн нарн
 Дүмбр бээдлэр жирһн,

Салькн ээлэ хойр
 Сели шүүрдэд наадна,
 Үнүг үзхлэнь йир
 Үүрһрин седкл балврна.

Сө, өдртнь йовад
 Садн-элгнүрн шидрдв,
 Салж үүрһрәсн авад
 Саксн иньгүрн өөрдв.

Хэлэж һашудсн ээжнь
 Харһцн үрән атхв,
 Шавхр нульмсан асхж
 Шарлжна бүр цатхв.

Һашун дунь энсж
 Һундлта айсар дүүрдг,
 Һарсн үзгинь хэлэж
 Һанцар көөрк күүрдг.

Иньгнь нульмсан асхад
 Ирж седклинь услв.
 Хэрү үүндэн зовад
 Хээлж цуснь буслв.

Эн хальмгин тег
 Эдү бээдлиг үүрлэ,
 Дуулсн, уульсн зовлңгиг
 Даң нурһндан дүүрлэ.

НАРГ

	халх.		халх.
Хальмг олн эмтнэ поэзы (нүр үг) . . .	3		
Революцин өмнк цага поэзы			
Жаһр (Догшн Шар Гүргүһин бөлг) . . .	9	Сөңгин дун . . .	103
Тавн ор һарһсн Тэк бирмс хан . . .	36	Берән бенз модн . . .	103
Өөрдин үрн . . .	52	Хар уһһна жора . . .	103
Геср Богд хаани туужас . . .	59	Нәрн холин бурһсн . . .	104
		Иньгтән дуулһсн дун . . .	104
		Сәәхн зеерд мөрн . . .	104
		Цаһан тавгта кер . . .	104
		Хар тәрәһән хадһнь . . .	104
		Хадһһна дун . . .	105
		Дурна туск дуд: . . .	
Магталмуд:		Кооку . . .	106
Хоңһрин көк һалзна магтал . . .	67	Акчин улан бетк . . .	106
Адуч күүнә магтал . . .	67	Сартг эрэтә цииц . . .	106
Баахн көвүд, залус биилхлэ магтдг магтал . . .	67	Нимгн цаһан альчур . . .	106
Биилһсн күүкд магтдг магтал . . .	67	Киштә . . .	107
Ижл көвөн нутга магтал . . .	68	Кеәмә . . .	107
Хар һазра нутга магтал . . .	68	Бичкәкән, бичкәкән богшурһас . . .	107
Дунд нутга магтал . . .	68	Төгрәш . . .	107
		Занди модиг . . .	107
Йөрәлмүд:		Зурһан . . .	108
Баһчудин нәр йөрәлһн . . .	73	Саглр . . .	108
Һурви савла тәвдг йөрәл . . .	73	Сеерин харһа . . .	108
Күүкнә хулд ишклһнә йөрәл . . .	73	Һууһин һурви гермүд . . .	108
Шин буулһсн бер йөрәлһн . . .	74	Һазаран көлтә һалзн . . .	108
Хаалһин йөрәл . . .	74	Нәрхн сүүлтә начн . . .	109
Өмсүһин йөрәл . . .	74	Махландь юуна арсмб? . . .	109
Шин хувц өмссн кү йөрәлһн . . .	74	Гер-мал болһһна, өрк-бүһин, бәәдл-жирһлин дуд: . . .	
Шин бүүрин йөрәл . . .	75	Татдг тәмкән татич . . .	110
Хаврин йөрәл . . .	75	Дааһн мөрн дальтрмтха биший . . .	110
Шин һарһсн күүкд йөрәдг йөрәл . . .	75	Көк делтә күрн . . .	110
Унулһсн мөрнә йөрәл . . .	75	Өндр хар толһадһнь . . .	110
Далн хойр худл . . .	80	Һурви зууна кер . . .	111
Кемәлһн . . .	85	Сайг сәәхн саарл . . .	111
Шүлгһсн ут туульс . . .		Хар кели-тоһрун . . .	111
Бор богшурһа . . .	91	Өндр ууһин бел . . .	111
Цөн малта Цөңгтл гидг эмгн өвгн хойр . . .	92	Зун шарһ мөрн . . .	112
		Тавн шарһ мөрн . . .	112
Дуд.		Утхн сүүлтә улань . . .	112
Туужин дуд: . . .		Хавр болхин цагт . . .	113
Жаһр . . .	99	Заагин өндр моднд . . .	113
Алтан хаһна шилһнь . . .	99	Алта деерһнь һархһнь . . .	113
Мазн баатр . . .	99	Һашухн дуута хоңһр һалун . . .	113
Кер халтр мөрһнь . . .	100	Сал гидг һол . . .	113
Цастин цаһан уул . . .	100	Богд ууһин бел . . .	113
Увш хан . . .	100	Шур өнгтә бор . . .	113
Сөм хамрта парһс . . .	100	Бор эргин харцх . . .	114
Мөңгн урлта бор . . .	101	Утхн сүүлтә улан . . .	114
Мандлж һарһсн нарһнь . . .	101	Зүркн иньг . . .	114
Ярһа кер . . .	101	Шар шилин һунзд . . .	114
Гертәс һарад йовхһнь . . .	101	Дамбрлһһна болһн шогин дуд: . . .	
Эрвләгсн шуурань . . .	102	Эрвн делтә кер . . .	115
Авъясин болһн күч-көлһснә дуд: . . .			
Саглр харһа намч . . .	103		

халх.

Залху улсин дун . . .	115
Ялуха . . .	115
Бичкн арлин хулсн . . .	115
Ончхан Жирһл:	
Сөн . . .	119
Андһар . . .	119
Һундл . . .	119
Түрүн күр . . .	120
Ицг . . .	120
Дамбрлһн . . .	120
Бичэ ууль . . .	120
Казамдин терзэр . . .	121
Герэсн . . .	121
Дөрлдэн . . .	122
Тохман дуудулий . . .	124

Советин цагин дуд

Советск хальмгин олн әмтнә дуд:

Оһтр бор мөрн . . .	127
Өндр улан туг . . .	127
Городовиковин туск дун . . .	127
Буурл һалзн мөрн . . .	128
Күсл . . .	128
Ленинд нерәдсн дун . . .	128
Ленин . . .	128
Ленинә туск хальмг дун . . .	129
Бумбин орн . . .	129
Эрәсә мана Төрскн . . .	129
Комсомол, уралан . . .	129
Пионерин дун . . .	129
Бат, бат колхозмуд . . .	130
Колхозникудин дун . . .	130
Хар, хар мөрднь . . .	130
Байрта теегин дун . . .	130
Хөөчин дун . . .	130
Трактор . . .	131
Сөнгин дун . . .	131
Эрдмин цергин дун . . .	131
Мана дун . . .	131
Улан цергчнрин дун . . .	132
Нүүдлә . . .	132
Иньгин седкл . . .	132
Деләш . . .	133
Иньг чамдан . . .	133
Ухан тусад урснала . . .	133
Коммунистическ бригадин марш . . .	133
Элстин вальс . . .	134
Саальчин дун . . .	134
Бембшә Эрднь . . .	134
Хөөч Велигурин . . .	134
Теегин иньгүдин дун . . .	135

Советск цага поэзъ.

Йөрәлмүд:

Коммуна партъ йөрәсн йөрәл . . .	139
Советин йос йөрәсн йөрәл . . .	139
Улан цергт морджах көвү йөрәлһн . . .	139

Советск хальмг шүлгчнр:

Кануков Харти . . .	143
Хальмг угатьнрин дун . . .	143
Шажна хувргин йовдл . . .	144
Манжин Нимгр . . .	148
Тавн талта одн . . .	148
Эн цуһар хавр . . .	150
Аду, өскый, аду . . .	151
Элст хотл балһсн . . .	151
Мал асрсна амн тоста . . .	151
Малин төлин төлә . . .	152

халх.

Калян Санж . . .	153
Бригадир . . .	153
Социализм бүрдәх баатрмудт . . .	156
Ленин . . .	157
Поэт . . .	157
Партъдан ханлт . . .	159
Юрий Гагаринд (дун) . . .	159
Сусен Аксен (Дендән Айс) . . .	160
Болд зүркн . . .	160
Теегин үрн . . .	161
Тамарин туск дун . . .	166
Ленинград . . .	166
Хавр . . .	167
Жаңһрин байрла . . .	167
Сән-Белгин Хаср . . .	170
Зан бодн Мазн баатр (хальмг дээч түүк) . . .	170
Олна бөк «Өнчн бөк поэмәс» . . .	176
Партъ Әмн зүркн . . .	177
Мини һазрин зүркн . . .	178
Иньгтән өгсн зург . . .	178
Живртә күн . . .	178
Басңга Баатр . . .	180
Социализмин орн . . .	180
Адучин Бадмд . . .	183
Экин туск частр . . .	183
Советск шүлгчин частр . . .	184
Нанд көгшрлт уга . . .	184
Сар . . .	184
Леежнә Церн . . .	185
Төрскнә туск дун . . .	185
Домбр болн дун . . .	185
Майин нарн . . .	186
Баһчудин дун . . .	186
Өвгнә йөрәл . . .	186
Менд бә . . .	187
Аавдан . . .	187
Киштә . . .	188
Ухам тусад урснал . . .	189
Уулин күүкнд . . .	189
Басңга Мукөвүн . . .	190
Улан цергч үр Болдаев . . .	190
Тедн ю авхар седжәнә, тегәд ю авчана . . .	191
Авшг . . .	191
Харал . . .	192
Шавалин Дава . . .	193
Буйн иктә йосмб . . .	193
Эңкр Ленинә партян йөрәжәнәв . . .	193
Баһчудан йөрәлһч . . .	194
Жирһлин булг совхозан йөрәлһн . . .	194
Хар һазр малар дүүрнә . . .	195
Эрнжәнә Константин . . .	
Аавдан . . .	197
Максим Горькийд . . .	199
Улан туг . . .	199
Ленинәр нартсн һазр . . .	201
Хөөчин туск дун . . .	201
Киштә зүркд . . .	201
Баатрин дүр бәэх . . .	202
Лижин Эрнцн . . .	204
Эңкр төрскм . . .	204
Зүрк байрлулна . . .	204
Эрднь . . .	205
Нийһин дөрлдән . . .	205
Жирһлин булг көдлмш . . .	205
Пушкинд . . .	206

	халх.		халх.
Зөргтэ захсчир	206	Санһан Леонид	257
Холд дунь соңсгдна	206	Орс ахдан	257
Экин дурн	207	Ленинэ йирдгч өөнд	258
Дурна чидл	207	Хальмг күүкнэ хэрү Пушкинд	258
Шавта зүркн	207	Бамб цецг	259
Инжин Лиж	208	Ижлин усн теегүр ирх	259
Поэтд	208	Тарас Шевченкод	260
Эрэсэлэ мөнкинд хамдан	208	Йиртмжин эзн	260
Шин урһц	209	Эрднин Муутл	261
Элстин тосхачнрт	209	Эрднин Муутл	261
Городовиковд	209	Зөрг болн серл	261
Көгшн партизана үг	210	Хаврин Ижл	262
Жаһһрч күүкид	210	Мана чидл	262
Ленинэ нилч	210	Керсү меклэ	263
Даван Нэрэ	212	Ус үзлгө — һосан тээлдгө	263
Теегт болсн үкл	212	Улан цергчин андһар	264
Теегин хуврлт	213	Жимбин Бембэ	265
Теңгст болсн аюл	214	Ах дү хойр (поэмн тасрха)	265
Күүкн дээч	215	Ленин партылэ эмнь негн	266
Доржин Басн	218	Ончта одн	267
Хойр нүр (поэм)	218	Элвг теегм дуулнач	267
Байн теегм байрта	221	Ни бээлһнэ элч	267
Дээчин эк	222	Диилгдсн шуурһн	268
Ленинэ нертәһәр	222	Ванькин Намру	270
Байр	225	Бичкн манач	270
Көктән Элдэ	226	Хаврин туск тодлврмуд	270
Ээлэ	226	Санһжин Бося	272
Ончхан Жирһл	226	Нарма	272
Ээждән	229	Үрндән	275
Үүрин туск санл	230	Төрскм улм цецгрнэ	275
«Восток» кермин эзн	232	Сүркэ	275
Нармин Морхаж	233	Бичэ уйд иньгм!	276
Алтн һасн (поэмн тасрха)	233	Наташа	276
Өмгин коммунистнр	233	Ильич	276
Жирһтн, күүкдм!	236	Тамара	276
Парть мана зүркид	236	Балакан Алексей	278
Аһарар нистг комсомол	237	Ленин	278
Хойр иньг	237	Советин одн	278
Көглтин Дава	239	Буревестник	279
Дурн болн дән (поэмн тасрха)	239	Днепр һолин көвэд	279
Дииллһни төлэ	242	Теегин һол	279
Аакун шор-үлд тайг	243	Хальмг минь	280
Цаг болн күсл	243	Иньглһн	280
Зүркнэ дун	243	Баһ насм	280
Седкл	244	Ханлт	280
Көдлмшин чинр	244	Цецгэ	281
Хоньна Михаил	245	Хүрм	281
«Үннэ төлэ»	245	Темән	282
Хөөчин зөрг	249	Бембин Тимофей	284
Хальмг гергнд	250	Дун	284
Шин уульһцд	250	Цагин чиклвр	284
Түлмжин Михаил	252	Зүүндән	285
Торһа	252	Седкл туссн иньгшн	285
Хөөчин дун	252	Күсл	285
Мини тег	253	Алдр Ленинэ залврар	286
Ленинэ дуудвр	253	Жимбин Андрей	287
Босха	254	Манц деер	287
		Мини күсл	289

	халх.		халх.
Эндрк тег	289	Харцхан Моңһл .	295
Инъгүд	290	Өрэн маанһарла . . .	295
Байдын Санжара	291	Ильичин ачһр . . .	295
Ленинэ туск ухан .	291	Угта төрскм туурна .	295
Лирическ шүлгүд .	291	Трактор көлглдг үүртән .	295
Москва	292	Жилмүд орад һартха .	296
Шин жил	293	Делкэ төвкнүн бээтхэ . .	296
Хэрг чамдан	293	Малчһр	296
Хэрин күүнэ хажуд .	294	Зүүдн	297
Өрәсә	294	Үсәрәд орсн хурт . . .	297
		Эс медгдм үгмүдин цээлһвр .	299

АНТОЛОГИЯ КАЛМЫЦКОЙ ПОЭЗИИ.

(на калмыцком языке)

Редактор *А. Сусеев.*
Художники *Н. А. Санджиев* и *Д. В. Сычев.*
Художественный редактор *Н. Д. Будников.*
Технический редактор *Т. А. Гайдаш.*
Корректор *Х. А. Бадмаева.*

Калмыцкое государственное издательство, г. Элиста, 1962 г.

Сдано в набор 25. VIII-62 г. Подписано к печати 2.XI-62 г.

Уч.-изд. л. 33. Печ. л. 26,03. Бумага 70×108¹/₁₆.
тираж 1 000 экз. Заказ № 5628. К00117. Цена в переплете 1 руб. 75 коп.

Краевая типография, г. Ставрополь, ул. Артема, 18.